

UOT 33.63

Hicran Mirzəyeva

Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası,

i.ü.f.d., dosent

akademiya_sm@mail.ru

AQRAR SAHƏDƏ BİZNESİN TƏŞKİLATI-İQTİSADI ƏSASLARI

Məqalədə bazar iqtisadi sistemində kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal və istehlakı üzrə proses və fəaliyyətlərin fərqli mərcələlərinin reallaşdırılması məsələləri araşdırılır. Bu qarşılıqlı əlaqə zənciri istehsaldan sonrakı tədarük-satış mərhələlərini əhatə edən aqrobiznesin təşkili və idarə olunması üzrə istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsini şərtləndirir. Eyni zamanda məqalədə yeni istehsal münasibətləri şəraitində aqrobiznesin mahiyyəti, səmərəli təşkilində dövlət tənzimlənməsinin rolu araşdırılır.

Məqsəd - aqrobiznesin mahiyyətini açmaq, bu sahədə səmərəli fəaliyyətin qurulması prinsiplərini tədqiq etmək və burada dövlətin rolunu əsaslandırmaqdan ibarətdir.

Metodologiya - kənd təsərrüfatı istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin artırılmasında iqtisadi – statistik modeldən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri - Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal və realizasiyasında kiçik sahibkarlığın formalaşması üçün əlverişli şəraitin təmin edilməsindən ibarətdir.

Açar sözlər: aqrar islahat, kiçik ölçülü təsərrüfatlar, ailə-kəndli təsərrüfatları, fermer, kooperasiya-inteqrasiya, dövlət tənzimlənməsi.

Giriş

Ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarından etibarən sosialist təsərrüfatçılıq sisteminin tənəzzülə uğraması, sovetlər ittifaqının dağılması çoxsaylı müstəqil dövlətlərin yaranması ilə nəticələndi. Azərbaycan da XX əsrin sonlarında bu kontekstdə öz müstəqilliyini bərpa etdi. Lakin heç bir iqtisadi bazası olmayan ölkənin suverenliyinin təmin olunması ciddi problemlər yaradırdı. Erməni faşizmi tərəfindən başadılmış müharibə vəziyyəti daha da gərginləşdirirdi. Belə bir ağır şəraitdə xalqın təkidli tələbi ilə Azərbaycanda yenidən hakimiyyətə qayıdan Ulu Öndər H.Əliyev ölkənin milli təhlükəsizliyinin iqtisadi təhlükəsizlikdən asılı olduğunu əsas götürərək bazar iqtisadiyyatına keçid məsələsini ortaya qoydu.

Beləliklə, ilkin olaraq aqrar sahədə islahatlara başlanıldı. Azərbaycanda aqrar islahat nəticəsində özəl təsərrüfatçılıq sisteminə keçilməsi kollektiv təsərrüfatçılığa (kolxoz) və dövlət sahibkarlığına (sovxoz) əsaslanan iri kənd təsərrüfatı müəssisələrinin torpağının və digər mülkiyyətinin kənd əhalisi arasında əvəzsiz paylanması ilə nəticələndi. Başqa sözlə, iri istehsal müəssisələrinin əvəzinə çoxsaylı xırda əmtəə istehsalçıları meydana gəldi. Bunlardan 71,3%-nin 3,0 ha qədər, 17,1%-nin 3,0-4,9 ha, 8,4%-nin 5,0-9,9 ha, 2,2%-nin 10,0-19,9 ha, 1%-nin 2,0-50 ha və 0,4%-nin isə 50,0 ha-dan yuxarı torpaq payları vardı.

Aqrar islahatın ilkin mərhələsində məhsul istehsalında irəliləyişin olması ilə qismən özünü doğrultsa da bu kiçik və özəl təsərrüfatlar məhsuldarlığın aşağı olması, istehsal xərclərinin yüksəkliyi, investisiya cəlbəediciliyinin olmaması səbəbindən geniş təkrar istehsalı təmin edə bilmədilər. Belə bir mühitin yaranması qeyri-adi hal deyildi, çünki oxşar islahat prosesini həyata keçirən ölkələr üçün keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin böyük əksəriyyətində bu kimi vəziyyətlərə rast gəlinmişdir. Adətən bu kimi hallarda yeganə çıxış yolu – formaları və ölçüləri müxtəlif olsa da mahiyyətə eyni olan təsərrüfatları birləş-

dirərək optimal ölçülü təsərrüfatlar yaratmaqdan, müştərək fəaliyyət göstərən sahibkarları formalaşdırılmaqdan ibarət olmalıdır. Bu əsasda islahatların başlanğıcından keçən 15 illik təcrübə əsasında hazırda respublikada iri fermer təsərrüfatlarının yaradılması, xidmət sahələrinin genişləndirilməsi və kooperasiya-inteqrasiya münasibətlərinin inkişafı istiqamətində mühüm işlər görülür, müsbət nəticələr əldə olunur.

1. Yeni təsərrüfatçılıq formaları

Azərbaycan kənd təsərrüfatı qisminə artıq dayanıqlı inkişaf trendinə malikdir. Ölkənin ərzaq təminatında yerli istehsal həlledici üstünlük qazanmışdır. Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının illik istehsal artımı ölkə əhalisinin artım tempini üstələyir (cədvəl 1)

Cədvəl 1

Əsas kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və məhsuldarlığı

	2017-ci il	2018-ci il ilkin məlumat	2018-ci ildə 2017-ci ilə nisbətən	
			%	+, -
İstehsal, ton				
Taxıl-cəmi ^{*)}	2 928 845	3 309 244	113,0	380 399
Pambıq	207 525	232 231	111,9	24 706
Dən üçün günəbaxan ^{*)}	30 607	24 288	79,4	-6 319
Şəkər çuğunduru ^{*)}	434 993	299 449	68,8	-135 544
Tütün	5 316	6 315	118,8	999
Kartof	913 899	898 914	98,4	-14 985
Tərəvəz	1 405 619	1 521 931	108,3	116 312
Bostan məhsulları	438 080	401 943	91,8	-36 137
Meyvə və giləmeyvə	954 785	1 010 816	105,9	56 031
Üzüm	152 843	167 591	109,6	14 748
Yaşıl çay yarpağı	775,2	868,6	112,0	93,4
Məhsuldarlıq, sent/ha				
Taxıl-cəmi ^{*)}	29,8	30,0	100,7	0,2
Pambıq	15,3	17,5	114,4	2,2
Dən üçün günəbaxan ^{*)}	20,1	20,6	102,5	0,5
Şəkər çuğunduru ^{*)}	316	350	110,8	34,0
Tütün	16,6	19,0	114,5	2,4
Kartof	150	149	99,3	-1,0
Tərəvəz	155	163	105,2	8,0
Bostan məhsulları	187	191	102,1	4,0
Meyvə və giləmeyvə	68,4	68,0	99,4	-0,4
Üzüm	84,1	92,8	110,3	8,7
Yaşıl çay yarpağı	11,1	11,1	100,0	0,0
Heyvandarlıq məhsulları istehsalı, ton				
Ət (diri çəkiddə)	540 536	556 644	103,0	16 108
Ət (kəsilmiş çəkiddə)	316 827	326 024	102,9	9 197
Süd	2 024 143	2 080 410	102,8	56 267
Yumurta, min ədəd	1 714 024	1 674 747	97,7	-39 277
Yun	16 040	15 849	98,8	-191
Barama	245,2	513,9	2,1 dəfə	268,7

^{*)} ilkin çəkiddə

Mənbə: "Regionların sosial-iqtisadi inkişafı" Statistik məcmuə, 2019

Cədvəldən göründüyü kimi kənd təsərrüfatında özəl sahibkarlıq mühitində məhsul artımı əsasən məhsuldarlığın yüksəldilməsi hesabına əldə edilmişdir. Təbii ki, potensial məhsuldarlıqdan qat-qat aşağı olan bu artım əksəriyyəti ailə-kəndli kateqoriyasından olan istehsalçıların özünü maliyyələşdirmə problemlərinin həllinə həlledici şərait yaratmır. Sahənin inkişafına yönəldilmiş dövlət dəstəyinə baxmayaraq ixrac potensialından istifadə istənilən səviyyəyə çatmamışdır.

Dünya praktikasında fermer təsərrüfatları kənd yerlərində sahibkarlıq fəaliyyətinin sivil formalarından biri hesab edilir. Aqrar sahədə sağlam rəqabət mühiti fermer təsərrüfatlarının inkişafından asılı olur. Bu təsərrüfatlar vətəndaşların layiqli həyat səviyyəsini və ölkənin ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə aqrar-sənaye kompleksində əsaslı aqrar dəyişikliklərin və sosial-iqtisadi potensialın reallaşdırılma vasitəsi kimi də qiymətləndirilir.

İqtisadi münasibətlərin sahibkarlıq təsərrüfatçılıq sistemi özlüyündə rəqabət mübarizəsinin strategiya və taktikasının işlənilib hazırlanmasını, sərmayə qoyuluşu və qoyulmuş kapitalın optimal müddətlərdə əvəzinin çıxarılmasını, tələbin müəyyən edilməsini, bazar konyunkturunun və təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinin qiymətləndirilməsini, bir sözlə, biznesin iqtisadi sərbəstliyinin və müntəzəqçiliyinin qorunmasını şərtləndirir.

Məlumdur ki, təsərrüfatçılıq sisteminin formalaşmasına bir sıra amillər təsir göstərir. Bu amillər iki qrupa bölünür:

- sistemin cari vəziyyətinin qorunub saxlanmasını təmin edən amillər (fəaliyyət amilləri);

- sistemin inkişafını, müəyyən hədəflərə nail olunmasını təmin edən amillər (inkişaf amilləri).

Aqrobiznes sistemində sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafını təmin edən amillər sırasına eyni zamanda aşağıdakı sistem komponentlərinin daxil edilməsi də tövsiyə olunur:

- ixtisaslaşma, kooperasiyalaşma, integrasiya və təmərküzləşmə prinsipləri;
- intensiv idarəçilik prinsipləri;
- texnika və texnologiyadan istifadə intensivliyi; (1)

Qeyd edilənlərlə yanaşı sistemin formalaşdırılmasında təbii, bioloji, siyasi, elmi-texniki, sosial – demografik, təşkilati-hüquqi, iqtisadi xarakterli sisteməyaradıcı tərkib hissələri ilə dialektik qarşılıqlı vəhdətdə olan sistem komponentlərinin də nəzərə alınması zəruridir.

Kənd təsərrüfatında müntəzəqçi azad sahibkarlıq qurumlarından biri kimi fermer təsərrüfatında istehsal kollektivinin əsasını ailə - kəndli təsərrüfatları təşkil edir. Burada istehsalçı eyni zamanda həm işəgötürən, həm də muzzdlu işçi rolunda çıxış edir. Torpaq islahatında və torpaq paylarının ayrılmasında bu kimi təsərrüfatların yaradılmasının sosial hədəfi – öz əməyinin nəticələri barəsində sərəncam vermə hüququnu formalaşdıran sahibkarlıq hissini aşılamaqdan ibarətdir. Fermer təsərrüfatları könüllülük qaydasında, üzvlərin şəxsi ərizələri, müvafiq əmlaka ömürlük sahiblik hüququnu təsdiq edən dövlət aktları əsasında yaradılır və bu aktlar fermer təsərrüfatının yaradılması faktını təsdiq edən əsas sənəd sayılır.

Keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin böyük əksəriyyətində kəndli – ailə təsərrüfatları, Qərbi Avropada isə cüzi bir qrup təşkil edən yarıkapitalist təsərrüfatlar fəaliyyət göstərir. Məhz bu baxımdan, fermer təsərrüfatlarına kəndli təsərrüfatlarının digər növlərindən özünün böyük ölçülünə, istehsal edilən və realizə olunan məhsulun həcminə, əmtəəliyin daha yüksək səviyyəsinə, daha məhdud ixtisaslaşmaya, kənd təsərrüfatında məşğulluğun daha yüksək həddinə və hüquqi şəxs yaratmaqla istehsal prosesinin daha yaxşı təşkili meyarlarına görə fərqlənən bir növü kimi tərif verilir.

2. İstehsal münasibətlərinin formalaşdırılmasının əsas prinsipləri

Ümumiyyətlə, fermer təsərrüfatı kateqoriyasının qanunverici və elmi-nəzəri səviyyələrdə tərifləri çoxdur. Bu təriflər əsasən torpağa sahiblik və əməyin nəticələri barəsində sərəncam vermək hüququ kimi anlayışlarla bağlıdır. Adətən fermer təsərrüfatı dedikdə, bir qayda olaraq, həyat və məişətləri əmtəəlik kənd təsərrüfatı məhsulları, ərzaq və xammal istehsalına, bütövlükdə təsərrüfatın və onun üzvlərinin rifahını təmin etmək məqsədi ilə gəlir əldə edilməsinə yönəldilmiş şəxsi əmlakla bağlı olan kənd sakinlərinin ailəvi iş birliyi başa düşülür.

Rəqabət mühitində fəaliyyət göstərən və müvafiq surətdə inkişaf etmiş fermer təsərrüfatının bazar infrastrukturuna dedikdə, üfüqi kooperasiya və şaquli inteqrasiya ilə ilk növbədə şəxsi təsərrüfatlara, kəndli təsərrüfatlarına və fermer təsərrüfatlarına xidmətlər göstərən kooperasiya strukturlarına malik olan ailəvi əmək müəssisəsi başa düşülür. Bu infraqurkura malik olmayan fermer təsərrüfatları, öz fəaliyyətlərində uzunmüddətli səmərəliliyi təmin edə bilmirlər. Çünki, fermer təsərrüfatları ailə-kəndli təsərrüfatlarından qismən imkanlı olsalar da ölçüsü o qədər də böyük olmayan, texniki vasitələrdən istifadə səviyyəsi çox aşağı olan qruplardır. Bu səbəbdən, belə təsərrüfatlar bütün texnoloji əməliyyatları şəxsi texniki vasitələri ilə yerinə yetirmək iqtidarında olmur və rəqabətqabiliyyətli istehsala nail ola bilmirlər.

Fermer təsərrüfatına xas olan cəhətlərdən biri də onların ənənəvi istehsal formaları ilə müqayisədə xeyli kiçik miqyasda natural əmtəə təsərrüfatının xüsusiyyətlərini özündə birləşdirmələridir.

Bir çox tanınmış tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, fermer təsərrüfatlarının sabit, davamlı və səmərəli fəaliyyəti çox cəhətdən dövlətin maddi və maliyyə köməyi ilə səciyyələnir. Təsərrüfatın səmərəli idarə edilməsi üçün fermer müəyyən şəxsi keyfiyyətlərə, məsələn, ixtisaslaşma, iş təcrübəsi, kənd həyat tərzini qəbul etmək kimi xüsusiyyətlərə malik olmalıdır. Bu zaman ilk növbədə rəqabət mühiti və bazar infraqurkuru yaradılmalıdır, onda hətta xırda fermer təsərrüfatları da ailə-kəndli təsərrüfatları kimi gəlirlə işləyə bilərlər. Yəni, fermer fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin edən əsas amil məhz rəqabət mühiti və təşkilati xarakteristikaların parametrlərinə riayət edilməsi ilə şərtlənir.

Kəndli sahibkarlar tərəfindən rəqabət konfigurasiyasının kooperasiya formalaşmaları ilə qarşılıqlı təsirdə olan istehsal strukturları şəklində təşkil edilməsi probleminin həllində, iqtisadiyyatın başqa sahələri (fermer təsərrüfatlarını istehsal vasitələri ilə təchiz edən sənaye, məhsulun tədarükü, emal edilməsi, saxlanması, daşınması, realizə edilməsi sahələri) ilə iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmış və səmərəli sahələrarası əlaqələrin qurulmasının da böyük əhəmiyyəti vardır. Fermer təsərrüfatlarının fəaliyyətinin səmərəliliyi və bazar münasibətləri şəraitində aqrobiznesin formalaşması sahələrarası qarşılıqlı əlaqələrin əsaslandırılma dərəcəsindən asılı olur. Fermer təsərrüfatlarının optimal fəaliyyət dairəsi aqrobiznesin təşkilatı strukturunda təzahür edir.

Aqrobiznes dedikdə, fermer təsərrüfatlarının maksimum gəlir əldə etmək məqsədilə kənd təsərrüfatı xammalının və qida məhsullarının istehsalı, saxlanması, emalı və realizə olunması üzrə bütün əməliyyatların məcmusu başa düşülür. Məlumdur ki, texnoloji və təşkilati baxımdan qarşılıqlı əlaqəli olan sənaye, nəqliyyat və ticarət sahələrinin kənd təsərrüfatı ilə bu şəkildə əlaqələndirilməsi "şaquli inteqrasiya" adlanır. Bu halda xammal istehsalından hazır məhsulun istehlakçıya çatdırılmasına qədər bütün texnoloji proseslərin vahidliyi və fasiləsizliyi təmin olunur. Aqrosənaye inteqrasiyasının ən geniş yayılmış müqavilə əsaslı forması – sənaye və ticarət şirkətləri və müvafiq kooperativlərlə fermerlərin qarşılıqlı inteqrasiyasıdır.

Aqrar islahatlar şəraitində iqtisadi münasibətlər sisteminin təkmilləşdirilməsinin

mahiyyəti kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının mənafeələrini müdafiə etməkdən, onların şaquli tipli integrasiya proseslərinə və xidmətlər təqdim edən kooperativ müəssisələrin yaradılmasına cəlb edilməsindən ibarətdir. Bu, iri həcmli aqrobiznesin üstünlüklərindən istifadə etməyə imkan verəcəkdir. İri təsərrüfatlar böyük həcmli alqı-satqı əməliyyatları aparmaq, faiz dərəcəsi yüksək olmayan kreditləri almaq imkanı və sair üstünlüklərə malik olduqlarından xırda təsərrüfatlar da kooperasiya yolu ilə bu üstünlüklərdən yararlanı bilərlər. Bir çox hallarda eyni sahəyə aid müəssisələr əksər hallarda iri həcmli müəssisə yaratmaq üçün deyil, məhsulun müxtəlifliyi hesabına daha çox qənaətə nail olmaq məqsədilə birləşirlər. Məhsulun hər hansı çeşidi üçün qənaətə üstünlük verilməsi başqa mallara tələbatı və nəticə etibarilə məhsulun müxtəlifliyi hesabına xammala qənaət edilməsinə imkanlar açır. Eyni tipli müəssisə və istehsalatların (məsələn, yem istehsalçıları və heyvandarlıq kompleksləri, fermalar, tədqiqat müəssisələri, damazlıq heyvandarlıq müəssisələri və s.) sahələrarası kooperasiyası kimi üfüqi integrasiya kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının klaster formasında təşkilinin tərkib elementi hesab edilir.

İqtisadiyyatın aqrar sektorunun sağlamlaşdırılması və eyni zamanda vasitəçilik əlaqələrinin aradan qaldırılması üçün klaster qurumlarından əlavə, integrasiya edilmiş müasir birliklər-açıq səhmdar cəmiyyətləri formasında aqrar-sənaye-maliyyə qrupları da yaradıla bilər.

İnkişaf etmiş ölkələrdə fermer təsərrüfatlarının həcmi artırılmadan istehsalın artırılmasına nail olmağa yönəlmiş tədbir kimi, kənd təsərrüfatı kooperativləri və şaquli integrasiyalı başqa fermer strukturları arasında müxtəlif vasitəçilik əlaqələri kifayət gədən geniş yayılmışdır. Kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarükü, emalı, topdan və pərakəndə satışı üzrə kooperativlər daha geniş yayılmışdır. Məsələn, Yaponiya, İslandiya, Niderland, Finlandiya və Danimarkada əmtəəlik südün 90-100%-i, Skandinaviya ölkələrində kənd təsərrüfatı məhsullarının daxili və xarici bazarlarında realizə edilmiş südün və ətin 80%-i kooperativlər tərəfindən emal edilir. Kooperativlərin digər qrupu fermer təsərrüfatlarını istehsal resursları ilə (İsveçdə və Finlandiyada - texnikanın 60 %-i, Fransada və AFR-də gübrələrin və yemlərin 50 %-i, Fransada-toxumluq taxılın üçdə iki hissəsi, Niderlandda-gübrələrin 33 %-i və yemin 55 %-i) təmin edir və ya kənd təsərrüfatı məhsullarının ayrı-ayrı növlərini (məsələn, kartof, taxıl, müxtəlif bitkilərin toxumları, damazlıq mal-qara və s.) yetişdirir və reallaşdırır.

Kooperasiya hərəkətinin inkişafı kooperativlər arasında qarşılıqlı əlaqələr sisteminin təkmilləşdirilməsi-şaquli integrasiya ilə bağlıdır. Bu halda bir qrup kooperativ məhsulun istehsalı və bölgüsü üzrə integratorun iqtisadi funksiyalarını yerinə yetirir, aqrosənaye birliklərində isə bütün bu funksiyalar şaquli istiqamətdə, yəni bir firma-integrator tərəfindən həyata keçirilir (2). Məsələn, südçülük istiqaməti üzrə belə kooperasiya birlikləri südün emalı və satışından əlavə süd fermalarının zəruri avadanlıqlarla təchizatı ilə məşğul olur, damazlıq təsərrüfatlarının işinə nəzarət edir, məsləhət xidmətləri və bir sıra başqa xidmətlər də təqdim edə bilər.

Təhlillər göstərir ki, iqtisadiyyatın aqrar sektorunda islahatların başlanğıcında realizə kanalları olan hər bir kənd təsərrüfatı müəssisəsinin müstəqilliyi bu müəssisələrin hamısının mənfəətlə fəaliyyət göstərməsini təmin edə bilmirdi. Yüksək səmərəliliyə yalnız müstəqil müəssisələr arasında bağlanmış sazişlər əsasında vahid sistem kimi fəaliyyət göstərən şaquli marketing sistemləri (istehsalçılar və ya kooperativlər, topdansatış və pərakəndə satış müəssisələri) zamanət verə bilər. Üfüqi marketing sisteminə isə eyni səviyyəli bir neçə müəssisə yeni marketing imkanlarını mənimsəmək üçün birgə səy göstərir və öz kapitallarını, istehsal qüvvələrini və marketing resurslarını birləşdirir. Bu halda həmin müəssisələrin təsərrüfat fəaliyyətinin səmərəliliyinin əhəmiyyətli dərəcədə

artması müşahidə olunur. İnteqrasiya əlaqələri ilə bağlı istehsalat birlikləri halında müəssisələr öz iqtisadi müstəqilliyini, bəzi hallarda isə həmçinin hüquqi müstəqilliyini xeyli dərəcədə itirir və vahid təsərrüfat strukturu şəklində birləşə bilirlər.

Dövlətin dəstəyi ilə kooperativlər yaradılması və onların təşəkkülü perspektivi də pay torpaq sahiblərinin çoxunun inkişafına və fermer təsərrüfatlarının təşkilinə kömək edə bilər. Amma bunun üçün həmin kooperativlərin təşkilati strukturu və ilk növbədə - texniki vasitələrin əldə edilməsi üçün investisiyalara ehtiyacları ilə əlaqədar, həmçinin gələcəkdə onların özünümaliyyələşdirmə prinsipləri əsasında fəaliyyətinin səmərəli olacağını əsaslandıran hesablamalar aparılmalıdır.

Ümumiyyətlə, kiçik aqrar sahibkarlığın təşkilati forması kimi fermer təsərrüfatlarının formalaşması hazırda ölkəmizdə kənd təsərrüfatının inkişafında müsbət addım hesab edilir. Çünki fermerin şəxsində mülkiyyətçiyyə, istehsalatın təşkilatçısına, sahibkara və işçiyə xas olan keyfiyyətlər cəmləşmişdir. Xarici təcrübə göstərir ki, məhz bu məqam, torpaqdan səmərəli istifadə məqsədilə orada təsərrüfat fəaliyyəti ilə məşğul olmağa yüksək motivasiya formalaşmasını təmin edir. Bu isə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının uğurlu olması üçün əsas şərtidir.

Azərbaycanda fermer təbəqəsinin yaranması imkanının mövcudluğu iqtisadiyyatın aqrar sektorunda aparılan islahatların nəticəsidir. Bu təbəqənin yaranmasının və inkişafının elmi cəhətdən əsaslandırılmasında çoxsaylı yerli alimlər və xarici məsləhətçilər iştirak etsə də, onların da bu islahatların nəticələrinə görə hər hansı məsuliyyət daşmadıqları təbiidir. Ona görə inkişafın bu istiqamətini kompleks şəkildə qiymətləndirmək və onun yalnız torpaq paylarının birləşdirilməsi və ya kooperasiyanın inkişafı əsasında mümkün olduğunu göstərmək lazımdır. Bunun üçün istehsalçıların bir – birlərinə inam və etimadı olmalıdır, belə olduğu halda tənzimləmə vasitələrini reallaşdırma bilər.

Fermerlər təbəqəsinin formalaşmasına və inkişafına dövlət dəstəyi siyasəti özündə aşağıdakıları əks etdirməlidir:

maliyyə-kredit siyasətinin təkmilləşdirilməsi;

xarici iqtisadi fəaliyyətin stimullaşdırılması;

kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının mütərəqqi texnologiyalarının və başqa innovasiyaların tətbiqinə kömək;

informasiya təminatı;

kadrların hazırlanması və yenidən hazırlanması.

Bu halda kiçik və orta sahibkarlığa hərtərəfli dəstək tədbirləri mərkəzi, regional və yerli hakimiyyət orqanlarının iştirakı ilə həyata keçirilir (3).

Nəticə

Aqrobiznesin təşkilində və idarə olunmasında dövlət tənzimləməsinin mahiyyəti onun funksiyaları ilə müəyyən olunur. Bazar iqtisadiyyatının bütün subyektlərinin, xüsusi halda, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və reallaşdırması sahəsində kiçik sahibkarlığın formalaşması və səmərəli inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılması bu funksiyaların əhəmiyyətliliyini artırır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Гречников Н.Н. «Регулирование предпринимательской деятельности» Москва, 2002, 704 с.
2. Учебник «Организация сельскохозяйственного производства». Москва, «Колос», 2002, 503 с.
3. Salahov S.S. «Aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsi problemləri». Bakı, 2004, 503 s.

Мирзоева Х.А.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ БИЗНЕСА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ

Резюме

В статье исследуется реализация различных направлений процессов и видов деятельности по производству и потреблению сельскохозяйственной продукции в системе рыночной экономики. Такое взаимодействие обуславливает повышение эффективности производства в организации и управлении агробизнесом, включающего этапы поставки-продажи, следующие за производством. В то же время в статье рассматривается сущность агробизнеса в условиях новых производственных отношений, а также роль государственного регулирования в эффективной организации агробизнеса.

Цель - раскрытие сущности агробизнеса, исследование принципов эффективной деятельности и роли государственной обоснованности в этой сфере.

Методология - для повышения экономической эффективности сельскохозяйственного производства использовалась экономико - статистическая модель.

Результат - обеспечение благоприятных условий для формирования малого бизнеса по производству и реализации сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: аграрная реформа, мелкие хозяйства, семейно-крестьянские хозяйства, фермер, кооперация-интеграция, государственное регулирование.

Mirzoyeva H.A.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FOUNDATIONS OF BUSINESS IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Summary

The article are being investigated the issues in the transition of production and consumption of agricultural products, in the process and activities in different codes to the market economy system.

The chain of interconnection conditioned the organization of agribusiness, covering the post-production management. At the same time it is being investigated the essence of agribusiness in the context of production relations and the role of effective organization of state regulation.

Purpose - to reveal the essence of agribusiness, to study the productive principles of establishment in this field and to justify the role of the country.

Methodology - of research is use of economic – statistical models to improve the economic efficiency of agricultural production.

Findings - is to create favorable conditions for the establishment of small business in the production and sale of agricultural products

Keywords: agrarian reform, small-sized farms, family-peasant farms, farmers, cooperation-integration, state regulation.